

"ויקוד העם וישתחוו"

ישׁוב הפליאה על מה שהשתחוו ישראל על "בשורת הבנים" של הבן הרשע

עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, ומדוע אתה ברוך הוא נושא פנים להם. וזה הקטרוג נקרא חיצים שמורה [גם על קטרוג] בלשון, כמו שכתוב (ירמיה ט-ז) חץ שחוט לשונם וכיוצא בהם.

ואף על פי כן הקב"ה מגדיל חסדו, ודן את דינו, ומוציא משפטינו לאורה, ומסיר כל המקטרגים וסותם פיהם. וזה שכינה הכתוב, ואשא אתכם על כנפי נשרים, ואומר מוטב יכנס החץ בי, שהקב"ה מסיר הקטרוג מעל עמו ישראל ולא יכנס בהם החץ, ומקבל על עצמו כביכול להשיבם תשובה ניצחת ולהסיר כל תלונה."

אמנם דבריו הקדושים צריכים תוספת ביאור, כי ממה נפשך אם אין ישראל ראויים לגאולה מצרים, כטענת המקטרג: "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה", מה יועיל שהקב"ה כביכול מקבל על עצמו את חיצו המקטרג, הלא מקרא מלא דיבר הכתוב (משלי כט-ד): "מלך במשפט יעמיד ארץ", ואם יש תשובה ברורה לדחות את טענת המקטרג, לשם מה צריך הקב"ה לקבל את חיצו המקטרג.

"גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך"

ונראה לבאר דבריו הקדושים על פי המבואר במדרש (ילקוט שמעוני פרשת בשלח רמז רלד):

"והמים להם חומה. שירד סמאל ואמר לפניו, רבונו של עולם לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים, ואתה עושה להם נסים, והיה משמיע קולו לשר של ים, ונתמלא עליהם חימה ובקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה, שוטה שבעולם, וכי לדעתם עבודה, והלא לא עבדוה אלא מתוך שעבוד ומתוך טירוף דעת, ואתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון."

יש להרחיב הביאור בתשובתו של הקב"ה, על פי מה ששינוי בגמרא (ברכות ז'): "רבי אלכסנדר בטר דמצלי [אחרי שסיים להתפלל שמונה עשרה], אמר הכי, רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב, שאור שבעיסה

עוד ראוי להתבונן במה שהוסיף משה רבינו על דברי הקב"ה, כי הקב"ה אמר לו רק (שם ז'): "ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף על הבתים אשר יאכלו אותו בהם... וראיתי את הדם ופסחתי עליכם". ואילו משה הוסיף להזהיר את ישראל מעצמו שלא יצאו מפתח ביתם (שם כב): "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר."

אחרון אחרון חביב נבאר מה ששינוי בגמרא (ב"ק ס.), הטעם שהזהיר משה את ישראל שלא לצאת מפתח ביתם: "תאני רב יוסף, מאי דכתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, כיון שניתן רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים". ולכאורה יפלא, איך יתכן שהקב"ה אינו מונע מן המשחית להבחין בין צדיקים לרשעים, הלא כבר אמר אברהם אבינו (בראשית יח-כה): "חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע... השופט כל הארץ לא יעשה משפט."

"מוטב יכנס החץ בי ולא בבני"

פתח דברינו יאיר לבאר כל זה על פי מה שכתוב בפרשת יתרו (שמות ט-ד): "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי". ופירש רש"י: "הנשר הזה אינו מתיירא אלא מן האדם, שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף פורח על גביו, לכך נותנו על כנפיו אומר, מוטב יכנס החץ בי ולא בבני, אף אני עשיתי כן (שם יד-ט) ויסע מלאך האלקים וגו' ויבוא בין מחנה מצרים [ובין מחנה ישראל] וגו', והיו מצרים זורקים חצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם."

ותמה ב"עבודת ישראל" למגיד הקדוש מקו'זניץ זי"ע, מי הוא זה ואי זה הוא שיש בכוחו לירות בחצים שלא ברשות יוצרנו, עד כדי כך שהקב"ה אומר כביכול: "מוטב יכנס החץ בי ולא בבני". ומתוך בלשון קדשו:

"אלא הענין הוא כך, כי בשעת יציאת מצרים וקריעת ים סוף, וכן בכל זמן כשמגדיל הבורא ברוך הוא חסדיו על עמו ישראל, רוצה המקטרג לקלקל, כמו שאיתא שאמר השר [של מצרים], הללו עובדי

בפרשתנו פרשת בא (שמות יב-כו): "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו". ופירש רש"י: "ויקוד העם, על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם."

ותמהו המפרשים, הלא שאלה זו: "מה העבודה הזאת לכם", היא השאלה של הבן הרשע, כמבואר בהגדה של פסח: "רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו", הנה כי כן מהי השמחה על בשורת הבנים שהם רשעים. עוד צריך ביאור ליישב הפליאה על התנא בעל הגדה של פסח ששינה בתשובתו לבן הרשע: "ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל", שהרי בכתוב לא נזכרה תשובה חריפה זו, אלא תשובה ממותקת: "ואמרתם זבח פסח הוא לה'".

איך אפשר לומר על הקב"ה שהיה מדלג על בתי ישראל

טרם שנבוא לפענח חידה סתומה זו, דבר בעתו מה טוב להתבונן במה שהגדיר הכתוב את קרבן הפסח (שם יא): "פסח הוא לה'". ופירש רש"י: "הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדילוג והפסיחה, שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים, וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט, ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים".

והנה מה שסיים רש"י: "ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים", התכוון לפרש בזה מה שכתוב: "פסח הוא לה'", אבל צריך ביאור מהו הקשר בין הפסיחה והדילוג שדילג הקב"ה על בתי ישראל, לבקשת הקב"ה לעשות כל עבודותיו לשם שמים. עוד צריך ביאור להבין איך שייך לומר על הקב"ה שהיה מדלג על בתי ישראל, שהרי הקב"ה אינו גוף שצריך לדלג ממקום למקום, אלא הכל נעשה על פי רצונו לבד, ברצונו ממיית בכורי מצרים וברצונו משאיר בחיים את בכורי ישראל.

ישוב הפליאה על בעל הגדה של פסח ששינה התשובה לכן הרשע ממה שכתוב בתורה: "ואמרתם זבח פסח"

ביאור ענין: "ופסחתי עליכם", איך שייך דילוג אצל הקב"ה
שאינו גוף ואשר ברצונו ממית וברצונו מחיה

ישוב הפליאה על מאמרו של רבי יוסף: "כיון שניתן רשות למשחית,
אינו מבחין בין צדיקים לרשעים"

ביציאת מצרים נתגלה: "גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך,
ומי מעכב, שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות"

"לא תצאו איש מפתח ביתו" מהנקודה הפנימית שבלב

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו פתח
להבין, מה שהוסיף משה רבינו מדעתו להזהיר
את ישראל: "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד
בוקר". רמז להם משה בכך שיתחברו עם הנקודה
הפנימית שבלבם שהיא בתכלית השלימות, והרי
היא בבחינת אדם הנמצא בפנים בתוך הבית
שהוא הגוף החיצוני, ועל כך הזהיר אותם שלא
יצאו מפתח ביתם בחוץ, כי החיצוניות שלהם לא
היתה בשלימות, אלא יישארו דבוקים בנקודה
הפנימית שבתוך הבית.

יומתק להבין בזה מה שהסמיך משה אזהרה
זו שלא יצאו מפתח ביתם, עם מה שהקדים
לומר להם שיתנו את הדם על המשקוף ועל שתי
המזוזות: "ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם
אשר בסוף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות
מן הדם אשר בסוף, ואתם לא תצאו איש מפתח
ביתו עד בוקר".

יש לומר הביאור בזה על פי מה שהאריך
בעל התניא ב"לקוטי אמרים" (פרק יח), שכל אחד
מישראל אפילו פושעים וקלי דעת, יש להם ירושה
נשמה טהורה מן האבות הקדושים, אלא שנקודה
זו היא בבחינת תרדמה בהבלי עולם הזה, אבל
כאשר היא מתעוררת כי אז כל אחד מישראל מוכן
למסור נפשו על קדושת השם.

והנה מבואר במדרש (שמו"ר יז-ג): "והגעתם
אל המשקוף, בזכות אברהם, ואל שתי המזוזות,
בזכות יצחק ויעקב, ובזכותם ראה את הדם ולא
יתן המשחית". לפי האמור יש לומר שצוה הקב"ה
שיתנו את הדם בפתח הבית על המשקוף ועל
שתי המזוזות שהם כנגד האבות הקדושים, כדי
לעורר בכך את הנקודה הפנימית שהיא הנשמה
שבתוך הגוף שנמשל לבית, ששם משתוקק איש
ישראל לעבוד את ה' מהנשמה שהיא ירושה מן
האבות הקדושים.

אך לעומת שתי המדרגות הללו יש מדרגה
אמצעית, כאשר אדם משתוקק בפנימיות לבו
לעבוד את ה', אלא שהשאור שבעיסה ושעבוד
מלכויות מונעים ממנו למלא את רצונו הפנימי,
וגורמים לו לעשות מעשים לא טובים. והנה
אדם כזה הוא בבחינת ממוצע "בין טוב לרע", כי
בחיצוניות הוא רע ובפנימיות לבו הוא טוב.

מעתה ירווח לנו להבין מה שפסח הקב"ה על
בתי ישראל, כי עיקר האדם הוא הנשמה הפנימית
המתלבשת בתוך הגוף, כאדם שנכנס בתוך הבית
להיות שמור בתוכו, לכן כמו שהבית צריך מזוזה
כדי לשמור על הבית, כן צריך הגוף מצות מילה
כדי לשמור על הגוף מפיתוי היצר הרע, [וכן כמו
שעל המזוזה מבחוץ כותבים שם "שד" לשמירה,
כן על ידי מצות מילה רשום על גוף האדם שם
שד" לשמירה כמבואר בדברי רבינו האריז"ל].

הנה כי כן זהו ענין הפסיחה והדילוג שדילג
הקב"ה על "בתי בני ישראל" שהוא החיצוניות
שלהם, והסתכל רק על הפנימיות ששם נתגלה
ההבדל העצום בין ישראל למצרים, כי בעוד
שהמצרים היו עובדי עבודה זרה גם בפנימיות
לבם, השתוקקו ישראל בפנימיות לבם לעבוד את
ה' כמורשת האבות הקדושים.

על פי האמור ירווח לנו להבין מה שפירש רש"י
במתק לשונו: "פסח הוא לה' - הקרבן הוא קרוי
פסח על שם הדילוג והפסיחה, שהקב"ה מדלג בתי
ישראל מבין בתי מצרים", שדילג על החיצוניות
של ישראל לעומת החיצוניות של מצרים. ומפרש
רש"י ענין הדילוג, "וקופץ ממצרי למצרי וישראל
אמצעי נמלט". כלומר ישראל שהוא בבחינת
"אמצעי" - ממוצע בין צדיק לרשע, כי בפנימיות
לבו היה שלם בתכלית השלימות, אך בחיצוניות
היו מעשיו דומים למצרי, נמלט, בזכות שפסח
הקב"ה על "בתי ישראל" על החיצוניות. ועל
כך מסיים רש"י: "ואתם עשו כל עבודותי לשם
שמים", שלא נטעה לחשוב כי מספיק לעבוד את
ה' רק בפנימיות, אלא נדע נאמנה שצריך לעבוד
את ה' גם במעשה בחיצוניות.

ושעבוד מלכויות, יהי רצון לפניך שתצילנו מידם,
ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם".

מבואר מזה כי הרצון הפנימי של איש ישראל
הוא לעשות רצונו יתברך, אולם כאשר הוא בא
להוציא את הרצון הפנימי הזה מן הכח אל הפועל,
מתערב היצר הרע שהוא השאור שבעיסה ואתו
עמו שעבוד מלכויות של הגלות, ומשתדלים בכל
כוחם למנוע מאיש ישראל, שלא יוכל למלא את
רצונו הפנימי בפועל.

והנה מחשבה טובה זו הטמונה זו בנקודה
הפנימית של איש ישראל, גלויה רק לפני הקב"ה
היודע תעלומות לב, כמו שדקדק רבי אלכסנדר
לומר: "רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו
לעשות רצונך", אבל המקטרג אינו רואה רק את
החיצוניות של האדם. הנה כי כן מטעם זה בשעת
קריעת ים סוף בא הס"מ לקטרג על ישראל, מה
נשתנו אלו מאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו
עובדי עבודה זרה.

על כך השיב לו הקב"ה: "שוטה שבעולם",
שרואה רק את החיצוניות של ישראל ולא פנימיות
לבם, "וכי לדעתם עבודה, והלא לא עבודה אלא
מתוך שעבוד ומתוך טירוף דעת", כי גלוי וידוע
לפני שרצונם לעשות רצוני, אלא שאתה היצר
הרע בצירוף שעבוד הגלות במצרים מעכבים את
רצונם לצאת מן הכח אל הפועל, "ואתה דן שוגג
כמזיד ואונס כרצון".

הנה כי כן זהו שאומר הקב"ה למקטרגים,
אשר העזו לירות חיצונית בליסטראות לקטרג על
ישראל: "מוטב יכנס החץ בך", שיבואו בטענות
אלי שאני עושה ניסים לישראל, "ולא בבני", שלא
יקטרגו על ישראל למנוע את גאולתם, כי רק
לפני הקב"ה גלוי וידוע הרצון הפנימי של ישראל
לעשות את רצון ה', אלא שהם אנוסים מצד
השאור שבעיסה ושעבוד הגלויות, ודבר זה אי
אפשר לגלות למקטרג שאין לו שום השגה במה
שטמון בפנימיות לבם של ישראל.

הקב"ה פסח על החיצוניות של ישראל

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שפסח
הקב"ה על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים,
כי כאשר נתבונן נראה שיש ג' מדרגות באדם,
המדרגה היותר נעלית היא המדרגה של הצדיק,
שמתנהג בצדקות ובושר על פי משפטי התורה,
הן בפנימיות לבו במחשבות טובות, והן בחיצוניות
במעשים טובים, כמו שאנו אומרים בתפלת
שחרית: "לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר
ובגלוי". המדרגה השפלה ביותר היא המדרגה של
הרשע, שחוטא הן במחשבה בפנימיות לבו והן
בחיצוניות במעשיו הרעים.

הבן הרשע הוא רק רשע בחיצוניות אבל בפנימיות לבו הוא עדיין טוב.

אלא שבעל ההגדה של פסח הוסיף מעצמו: "ואף אתה הקהה את שיניו", ללמדנו כי לבן הרשע עצמו צריך להקהות את שיניו ולומר לו דברים חריפים: "אילו היה שם לא היה נגאל", כדי לשבור את רוח יצרו הרע, והרי זה על דרך מה ששיניו בגמרא (ברכות ה.): "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע". וביאר בעל התניא ב"לקוטי אמרים" (פרק כט) הכוונה בזה שצריך להשפיל את הנפש הבהמית, ובלשון קדשו:

"דהיינו לרגוז על נפש הבהמית שהיא יצרו הרע, בקול רעש ורוגז במחשבתנו לומר לו, אתה רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול וכו', ככל השמות שקראו לו חכמינו ז"ל, באמת עד מתי תסתיר לפני אור אין סוף ברוך הוא הממלא כל עלמין, היה הוה ויהיה... ואתה מנוול וכו' מכחיש האמת הנראה לעינים... והנה על ידי זה יועיל לנפשו האלקית להאיר עיניה באמת."

"בשורת הבנים שיהיו להם"

רחש לבי דבר טוב להוסיף תבלין לבאר מה שכתוב אצל בן הרשע: "ויקוד העם וישתחוו", ופירש רש"י על: "בשורת הבנים שיהיו להם", בהקדם לבאר מה שפירש רש"י מה שאמר הקב"ה: "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים", כי הקב"ה אומר כמו הנשר: "מוטב יכנס החץ בי ולא בכני". וצריך ביאור מה שתיאר הקב"ה את ישראל בתואר בנים באומרו: "ולא בכני".

נקדים מה ששינו בגמרא (קידושין לו.) מחלוקת בין רבי יהודה לרבי מאיר בפירוש הכתוב (דברים יד-א): "בנים אתם לה' אלקיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרויים בנים, דברי רבי יהודה, רבי מאיר אומר, בין כך ובין כך אתם קרויים בנים".

ויש להקשות על זה ממה שמפורסם בכל ספרי הדרוש, ומקור הדבר ב"בני יששכר" (חדש סיון מאמר ב אות ה) בשם הגה"ק החיד"א זצ"ל ב"ראש דוד" (פרשת אמור), שכתב לבאר הטעם שיש תיקון בתשובה רק לישראל ולא לגוים, כי לישראל הקב"ה הוא בבחינת אב כמו שכתוב (דברים יד-א): "בנים אתם לה' אלקיכם", לכן יכול הקב"ה מצד הדין לקבל תשובתם ולמחול על כבודו, כמבואר בגמרא (קידושין לב.): "האב שמחל על כבודו - כבודו מחול", אבל על הגוים הקב"ה הוא בבחינת מלך, ככתוב (תהלים מז-ט): "מלך אלקים על גוים", לכן אי אפשר לקבלם בתשובה כמבואר (קידושין לב.): "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול".

הגוף הוא בבחינת בית שבו מתלבשת הנשמה הפנימית, כדי לקיים כל מצוות ה' על ידי כל איברי הגוף

ביציאת מצרים דילג הקב"ה על "בתי ישראל" שהוא הגוף שעבדו בו עבודה זרה והסתכל בפנימיות לבם

זריקת דם פסח על המשקוף ושתי המזוזות, כנגד ג' אבות שהורישו לכל ישראל את הנקודה הפנימית

משה רבינו הוסיף מעצמו: "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו", שלא יצאו מהדביקות בפנימיות לבם

לעשות רצונו, ובזכות זה הצילם והמציא להם דרך של תשובה, כן יש לבן הרשע תיקון בתשובה.

הנה כי כן מטעם זה "ויקוד העם וישתחוו", ופירש רש"י: "על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם". כי נתבשרו בשורה טובה שאפילו הבן הרשע, יש בפנימיותו נקודה טובה ירושה מן האבות הקדושים, שמצדה הוא מוכן אפילו למסור נפשו על קדושת השם, אלא שכעת עדיין היא בבחינת תרדמה, עד שנוכה לעורר נקודה זו מתרדמתה שאז יתעורר בתשובה שלימה.

אלא שעדיין נשאר לנו לבאר מקחו של צדיק בעל הגדה של פסח, שיסד לומר תשובה לבן הרשע: "ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל". וכבר הזכרנו הפליאה, הלא בכתוב לא נזכרה כלל תשובה זו אלא תשובה אחרת: "ואמרתם זבח פסח הוא לה".

ונראה לבאר כוונתו כי כאשר נדייק נראה כי אצל התשובה לבן החכם, צוה הקב"ה להשיב לבן החכם עצמו, כמו שכתוב (דברים ו-ט): "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם, ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים". וכן בתשובה לבן התם כתוב (שמות יג-ד): "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת, ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים". אבל בתשובה לבן הרשע לא כתוב: "ואמרתם אליו", אלא "ואמרתם זבח פסח הוא לה".

מזה למד בעל הגדה של פסח, כי מאחר שבן הרשע הוציא את עצמו מן הכלל באומרו: "מה העבודה הזאת לכם" - "לכם ולא לו", אין שום תועלת להשיב לו תשובה אמיתית, כי ברוב רשעותו וטמטום לבו עדיין אין הוא מוכן לשמוע תשובה על שאלתו. לכן דקדק הכתוב לומר: "ואמרתם" - לעצמכם אמירה רכה כדי להתחזק, "זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל", שדילג על החיצוניות והסתכל על הפנימיות, וכן

הנה כי כן כאשר שמע משה מהקב"ה דבר זה, התחכם בחכמתו הגדולה לומר לישראל: "ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מן הדם אשר בסף", כדי לעורר בכך הנקודה הפנימית שהיא ירושה מן האבות הקדושים, ועל כך הוסיף להזהיר אותם מעצמו: "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר", שלא תצאו מהדביקות הפנימית לחוץ, כי מצד הגוף החיצוני עדיין אין אתם בתכלית השלימות.

מעתה הנה מה טוב ומה נעים להבין בזה, מה שדרש רב יוסף על אזהרה זו שהוסיף משה: "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד הבוקר, כיון שניתן רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים". הכוונה בזה כי המשחית שניתנה לו רשות לחבל אינו יודע מחשבות בני אדם, לכן הוא מעניש כל אדם שחטא במעשה אפילו אם הוא טוב בפנימיות לבו.

וזהו שאמר רב יוסף במתק לשונו: "כיון שניתן רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים", כלומר שאינו מבחין אלא מעניש גם אותם שהם ממוצעים: "בין צדיקים לרשעים", ולכן הזהיר משה שלא יצאו מפתח ביתם - מפנימיות לבם, אבל על צדיק גמור שלא חטא גם במעשה ברור שאין לו שום שליטה.

"ואמרתם זבח פסח להתחזק שיש תיקון לבן הרשע"

בדרך המלך נלך לבאר בזה מה שצוה הקב"ה להשיב על שאלת בן הרשע: "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם" - "לכם ולא לו". לכן כדי לחזקם שעדיין לא אבדה תקוה מבנים אלו, אמר להם הקב"ה דברי נחמה: "ואמרתם" שתאמרו לעצמכם אמירה רכה להתחזק, זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל". כלומר שפסח הקב"ה על "בתי בני ישראל", שהוא החיצוניות שלהם שעבדו עבודה זרה, והסתכל בפנימיות לבם שרצונם

אבל התנא רבי מאיר סובר: "בין כך ובין כך קרויים בניים", כי הן אמת שבשעת החטא הנקודה הפנימית מוסתרת בפנימיות לבו, אולם מאחר ששורש הנפש היהודית היא מנקודה פנימית זו, וכל הרהורי התשובה שאדם מתעורר בכל יום הינם מנקודה פנימית זו, על כן אפילו בעת החטא נקראים ישראל: "בניים למקום", מצד נקודה פנימית זו שנסארת תמיד בתכלית השלימות.

הנה כי כן זכינו למצוא ישוב נכון לקושייתנו על רבי יהודה, איך מועילה תשובה לפי שיטתו שבזמן שאין עושים רצונו של מקום נקראים עבדים, כי באמת גם לפי שיטתו נקראים עבדים רק בשעה שהם חוטאים, שאז הנקודה הפנימית היא בבחינת גלות ותרדמה, אבל בשעה שמתעורר איש ישראל לשוב לה' בתשובה שלימה מהנקודה הפנימית בבחינת: "ממעמקים קראתיך ה'", הרי גם לפי שיטת רבי יהודה נקראים ישראל בניים למקום מצד הנקודה הפנימית, לכן מקבל הקב"ה את תשובתם מדיו: "אב שמחל על כבודו כבודו מחול".

מעתה מבואר היטב מאמרו של הקב"ה, על מה שקטרג הס"מ ביציאת מצרים, מה נשתנו אלו מאלו, הללו והללו עובדי עבודה זרה: "מוטב יכנס החץ בי ולא בנני", דקדק הקב"ה לומר: "ולא בנני" ללמדנו, שאפילו בשעה שעבדו עבודה זרה כמצרים היה להם דין בניים למקום, כי מה שפגמו בעבודה זרה לא היה אלא בחיצוניות, אבל מצד הנקודה הפנימית שהיתה בתכלית השלימות עדיין יש להם דין בניים, לכן מוטב שיכנס החץ של המקטרג בי, משום שאני מוותר על החיצוניות, "ולא בנני", שלא יכנס בנקודה הפנימית שלהם ששם יש להם דין בניים למקום.

כיון שבאנו לידי כך יאירו עינינו וישמח לבנו להבין מה שפירש רש"י, כי מה שקדו העם והשתחוו הוא "על בשורת הבנים שיהיו להם", כי אחרי שניחם אותם הקב"ה על הבנים הרשעים: "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל", כי כמו שפסח הקב"ה על החיצוניות שעבדו עבודה זרה, והסתכל על פנימיות לבם שהיתה בתכלית השלימות, כן אפילו הבנים הרשעים השואלים: "מה העבודה הזאת לכם", יש להם דין "בניים" למקום מצד הנקודה הפנימית שלא נפגמה בחטא, ואם כן יש להם תיקון בתשובה מצד הנקודה הפנימית, ועל כך: "ויקוד העם וישתחוו", ומפרש רש"י: "על בשורת הבנים שיהיו להם", כלומר על הבשורה הטובה שאפילו הבנים הרשעים יש להם דין "בניים".

"שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה' נראה ביאור הענין, דהנה בכלי שרת הדין אם הם טהורים כשרים וראויים לעבודה, מה שאין כן אם נטמאו אינם ראויים לעבודה, ואם עבד בהם גם העבודה נפסלת, ואם כן כשאדם חוטא ואבריו נטמאו בטומאת העבירות, אם כן איך מועילה אחר כך תשובה, הלוא אבריו טמאים ואיך יכול לעבוד בהם להקב"ה.

אך צריך לשוב באבר שלא נפגם, וזה בפנימיות הלב ועמקו, שבאמת אף אם איש ישראל חוטא לפעמים, אין החטא מעמקי הלב רק בחיצוניות, אבל הפנימיות של ישראל טובה, אם כן צריך להתחיל לשוב מזה המקום שלא נפגם, ואחר שהתשובה נתקבלה ממילא נתקנו כל האברים, וזה ממעמקים מעומקא דליבא".

ענין זה מתאים עם מה שכתב ב"ישמח ישראל" (פרשת נח), כי נקודה פנימית זו מעוררת את האדם לתשובה, ומפרש בזה הפסוק (ישעיהו-י): "ולבבו יבין ושב ורפא לו". כי שורש התשובה הוא שיתבונן החוטא עמוק בנקודה הפנימית שבלבו, ששם טמון הניצוץ האלקי שביב זיק רשפי אש שלהבתייה שלא נכבתה מעולם, ועל ידי זה יזכה להדליק הבעירה שבלב, להמשיך קדושה וטהרה גם על כל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, וזהו: "ולבבו יבין", אם יבין היטב את עומק נקודה הפנימית שבלבו, על ידי זה: "ושב ורפא לו".

התואר בניים מצד הנקודה הפנימית

על פי האמור נראה לחדש, כי לפי כל השיטות מצד הנקודה הפנימית שלא נפגמה מעולם בחטא נקראים ישראל בניים למקום, ואילו מצד שאר חלקי הגוף והנפש שנפגמו בחטאים ועוונות נקראים ישראל עבדים ולא בבחינת בניים. וזהו שאנו אומרים בתפלתנו: "אבינו מלכנו חטאנו לפניך", לרמז בכך כי הן אמת שמצד החטא אנו עבדים והקב"ה הוא מלכנו, אולם מצד הנקודה הפנימית שלא נפגמה בחטא אנו בניים למקום והקב"ה הוא אבינו.

אלא שהמחלוקת של רבי יהודה ורבי מאיר היא בשעה שאדם חוטא, אשר אז הנקודה הפנימית אשר בקרבו היא בבחינת תרדמה והסתר, כי לכלוך העוונות מכסים עליה וקולה לא ישמע, ובה סובר רבי יהודה, כי מאחר שבזמן החטא אין הנקודה הפנימית מגולה, אלא היא מוסתרת בתוך האדם בבחינת גלות, לכן אינו ראוי להיקרא אלא על שם החלקים המגולים שבהם הוא חוטא ומורד ח"ו בה', ואז אינם נקראים בניים למקום כי אם עבדים.

אמנם יש לתמוה על זה, כי התייחס לפי שיטת רבי מאיר, שאפילו בזמן שאין עושים רצונו של מקום נקראים ישראל בניים, שפיר יש להם תיקון בתשובה כדין אב שמחל על כבודו, אבל לפי שיטת רבי יהודה כי רק בזמן שישראל עושים רצונו של מקום נקראים בניים, נמצא כי כאשר הם חוטאים אינם בכלל בניים כי אם בבחינת עבדים, אם כן איך מהני להם תשובה שימחל להם הקב"ה על כבודו, בבחינת: "אב שמחל על כבודו כבודו מחול".

בניים למקום מצד הנקודה הפנימית

ונראה לומר בזה רעיון חדש, על פי המבואר בספרים הקדושים כי בכל יהודי בעולם, אפילו ח"ו הרבה לפשוע, עדיין יש נקודה אחת בפנימיות הלב, שהוא הניצוץ האלקי שורש הנשמה שהשריש הקב"ה בתוך כל אחד מישראל, שאין הפגם של העוונות מגיע שם והיא נשארת נקיה וטהורה.

בספר "בוצינא דנהורא" להרה"ק הרבי ר' ברוך ממעז'יבוז' זי"ע מפרש בזה הפסוק (תהלים לז-י): "ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו". פירוש, אפילו אדם מישראל שהרבה לפשוע עד שהוא בבחינת רשע, בכל זאת: "ועוד מעט", נשאר בו עוד מעט שהיא הנקודה הפנימית של הלב, "ואין רשע", ששם אינו נקרא רשע כי הפגם אינו מגיע לשם, והתפלל דוד המלך לה': "והתבוננת על מקומו", בנקודה הפנימית שבלב, "ואיננו", ותראה שבנקודה ההיא אינו רשע, וכל מה שחטא אינו אלא בחיצוניות ולא מעומק הלב.

על פי האמור ביאר כ"ק אדמו"ר מרן השר שלום מבעלזא זי"ע עומק מצות התשובה, כמו שהביא ב"דובר שלום" (אות רל) בשמו, שאמר פעם בשלחנו הטהור בחמשה עשר בשבט, לפרש הפסוק (תהלים קל-א): "שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'". כי לכאורה קשה איך מסוגל האדם להתגבר על היצר הרע שכבר שלט בנפשו.

אך העצה על כך היא שיתפלל לה' שיעורר את הניצוץ הקדוש הנקודה הפנימית שבקרבו שאין ליצר הרע שום שליטה עליה, ועל ידי זה יוכל להתגבר על היצר ולהתקרב לה'. וזהו הפירוש: "שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'", אני קורא לך ממעמקי הלב מהנקודה הפנימית שבלב שאין פגם החטא מגיע לשם עכדה"ק.

וכן מצאתי רעיון קדוש זה בספר "נאות הדשא" (ח"ג ר"ה דף קפ) מכתב יד קדשו של הגה"ק בעל "אבני נזר", והנה לשון קדשו:

לרפואה השלימה של האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני שתחי' - נדבת משפחת מהדב הי"ו -

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com